

ANNA GRUŻLEWSKA
Instytut Pileckiego w Warszawie
ORCID: 0000-0001-7208-9006

Barbara Techmańska, *Szkolnictwo mniejszości narodowych na Dolnym Śląsku w latach 1945–1989, Dziekanów Leśny–Łomianki: Wydawnictwo LTW, 2019, s. 379, ill.*

W 2019 r. ukazała się niezmiernie interesująca publikacja Barbary Techmańskiej poświęcona powojennemu szkolnictwu na Dolnym Śląsku. Porusza ona szeroko rozumianą edukację i wychowanie dzieci wywodzących się z obecnych na tym terenie po 1945 r. mniejszości narodowych: Niemców, Żydów, Czechów, Ukraińców, Greków i Macedończyków. Ogromną zasługą Autorki jest uwzględnienie i obszernie opracowanie tego – zdawałoby się marginalnego – segmentu dziejów szkolnictwa dolnośląskiego. Omawia ona pokrótce losy wspomnianych mniejszości, które po wojnie znalazły się w swoistym tyglu, gdzie wszyscy byli obcy i zaczynali oswajać nową, powojenną rzeczywistość. Techmańska przedstawia odmienność poszczególnych grup i problemów, z którymi borykały się one po zakończeniu wojny. Inaczej wyglądała przecież sytuacja Niemców i Czechów, mieszkających tutaj od pokoleń, a inaczej Żydów, Greków czy Ukraińców, którzy mierzyli się z konsekwencjami – wymuszonej różnymi okolicznościami – migracji. Niezależnie od dróg prowadzących na Dolny Śląsk, dla wszystkich ważne było zachowanie tożsamości i prowadząca do niej edukacja. Właśnie tym wysiłkom poświęcona jest monografia wspomnianej badaczki, znanej z szeregu publikacji nt. historii Dolnego Śląska i oświaty¹. Nie

¹ Zob. m.in.: „*Jestem stąd, czyli z Zagłębia Miedziowego...*”, red. Barbara Techmańska, Marek Zawadka, Lubin 2010; *Wokół problemów edukacji...*, red. Joanna Wojdon, Barbara Techmańska, Wrocław 2012; *(Nie)zależne państwo, społeczeństwo (Nie)zależna kultura i edukacja*, red. Barbara Techmańska, Małgorzata Skotnicka-Palka, Kraków 2019; Barbara Techmańska, *Jan II Żagański: niespokojny książę, sojusznik króla husyty (16 VI 1435–22 IX 1504)*, Kraków 2014.

omija ona spraw trudnych, w tym stosunku władz polskich i samych Polaków do mniejszości. Kreśli wiarygodny, możliwie pełny obraz minionych dekad.

Z wyjątkiem edukacji w obrębie społeczności żydowskiej na Dolnym Śląsku, która była już wcześniej opisywana przez różnych autorów, w tym Helenę Datner i Bożenę Szaynok², szkolnictwu pozostałych grup narodowościowych na tym terenie poświęcano do tej pory niewiele uwagi. Jednym z wyjątków było opracowanie Beaty Ociepki dotyczące sytuacji ludności niemieckiej, w którym poruszono również temat szkolnictwa³. Jakkolwiek Techmańska – jak wspomniano – nie jest pionierem w tematyce oświaty żydowskiej, to jednak znacząco poszerzyła stan wiedzy także w tym zakresie. W przypadku pozostałych grup narodowościowych jest to w sumie pierwsze tak obszerne i gruntowne przedstawienie. Warto podkreślić, że Autorka nie zajmowała się samym funkcjonowaniem szkół, ale też szerszym kontekstem prawnym, ekonomicznym, organizacyjnym i środowiskiem nauczycielskim.

Problemowy, czytelny układ pracy obejmuje następujące rozdziały: *Mniejszości narodowe na Dolnym Śląsku, Formalnoprawne i ekonomiczne podstawy szkolnictwa mniejszościowego, Organizacja szkolnictwa mniejszościowego, Edukacja i wychowanie, Nauczyciele i uczniowie, „Szkoła, którą pamiętam”*. Poruszone zostały w nich zagadnienia istotne dla procesu kształcenia, wychowania i opieki. Autorka nie pominęła obaw władz przed nacjonalizmem i nacisków w kierunku polonizacji, które kształtowały podejście decydentów do szkolnictwa mniejszości narodowych. Uwzględniła także starania części środowisk mniejszościowych o włączenie się – poprzez edukację – w proces „budowania socjalistycznej ojczyzny”, co zdawało się wówczas rozwiązaniem racjonalnym, choć oznaczało pełne podporządkowanie i sprzyjało asymilacji. Techmańska poruszyła m.in. wątki dotyczące nauczania religii, w tym szkół wyznaniowych, oraz organizacji pozaszkolnej edukacji. Narracji towarzyszą zestawienia liczbowe w postaci tabel, co pozwala odnaleźć się w danych statystycznych i w przystępny sposób odzwierciedla zachodzące przemiany.

Wartość opracowania podnoszą szerokie ramy czasowe, które pozwalają śledzić przemiany zachodzące w szkolnictwie mniejszościowym na Dolnym

² Helena Datner, *Szkoły Centralnego Komitetu Żydów w Polsce w latach 1944–1949*, „Biuletyn ŻIH”, 1994, 1–3 (169–171), Warszawa 1994; Bożena Szaynok, *Ludność żydowska na Dolnym Śląsku 1945–1950*, Wrocław 2000 (Acta Universitatis Wratislaviensis Historia, No 2257), s. 74.

³ Beata Ociepka, *Niemcy na Dolnym Śląsku w latach 1945–1970*, Wrocław 1992.

Śląsku (i Polsce) w dłuższej perspektywie. Obranie 1945 r. jako tego, w którym postawały pierwsze szkoły mniejszości narodowych (żydowskie), i 1989 r. jako cezury końcowej, związanej z ogólnopolskim przełomem politycznym jest głęboko uzasadnione. Zabieg ten pozwolił przedstawić różne etapy, przez które przechodziło szkolnictwo każdej z mniejszości narodowych pod rządami komunistycznymi. Warto zauważyć, że nie wszystkim mniejszościom udało się do tego czasu utrzymać odrębną edukację.

Barbara Techmańska przy opracowaniu tematu korzystała z zasobów kluczowych placówek archiwalnych: Archiwum Akt Nowych, Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Państwowego we Wrocławiu i jego oddziałów, Archiwum Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów, Żydowskiego Instytutu Historycznego oraz Archiwum Miejskiego Wrocławia, co pozwoliło jej dobrze udokumentować omawiane zagadnienia. Swoje analizy oparła nadto na licznych aktach prawnych, wskazując na kierunki i ramy wyznaczane przez władze polskie. W rozdziale „*Szkoła, którą pamiętamy*” przytoczyła cenniejsze relacje dotyczące funkcjonowania mniejszościowych placówek oświatowych. Przez pryzmat osobistych doświadczeń, a nie tylko oficjalnych dokumentów doskonale widać, czym były te szkoły dla mniejszości narodowych i z jakimi borykały się wyzwaniem.

Rzetelne podejście do tematu, obszerne kwerendy: archiwalna i biblioteczna sprawiły, że praca Barbary Techmańskiej posiada wartość także dla osób, dla których omawiane kwestie nie są nowe. Przejrzystość treści i przystępny język sprawiają z kolei, że książka może liczyć na szeroki krąg odbiorców zainteresowanych historią regionu i mniejszości narodowych w Polsce.